

Hanne Roer:

Gorgias

Klassikerintro

Vi bringer i dette nummer en ny oversættelse af Gorgias' lovtale over Helena, den længste og vel mest kendte af de sofistiske tekster. Vi har ikke meget mere end 20 normalsider overleveret, alt efter hvem man regner med til sofisterne. Det er overraskende når man tænker på den rolle sofisterne spiller i den klassiske græske litteratur. Sofisterne var en generation af intellektuelle, hvoraf de mest kendte er Protagoras, Gorgias, Hippias, Prodikos og Thrasymachos. Der har været andre sofister, fx nævner Platon i sin stærkt ironiske dialog *Euthydemos* de to brødre Euthydemos og Dionysodoros.

Det var en håndfuld personer, der var aktive i Athen i anden halvdel af femte århundrede f.v.t. Alle var i Athen men kom fra forskellige steder. Protagoras fra Abdera kom til Athen kort efter 450 og døde omkring 411. Gorgias var fra Sicilien og kom til Athen i 427. Hippias var fra Elis på Peloponnes og Prodikos fra Keos, og de var, ligesom Gorgias, stadig i live o. 399. Thrasymachos var fra Chalkedon i Lilleasien. Vi kender kun to athenensere, Antifon og Kritias, der ikke synes at have været rigtig professionelle eller omrejsende.

Gorgias blev ifølge de antikke kilder 100 år, hvilket i sig selv tyder på at hans liv blev mytologiseret. Han var i Athen i 427 som leder af et gesandtskab fra Leontinoi på Sicilien. Fra Platons dialog *Gorgias* ved vi at han ved den lejlighed satte byens unge på den anden ende med sin talekunst. I anden halvdel af sit lange liv skulle han ifølge kilderne have været en omvandrende taler der holdt festtaler i Delfi og Olympia. Undervejs underviste han unge i tale-

kunst, og det med så stor økonomisk succes at han, ifølge Pausanias, kunne indvie sit eget billede i purt guld i Delfi. Vi kender titlerne på nogle af hans festtaler, men af hans mange skrifter er kun bevaret *Helenas pris*, en fiktiv svarstale for Palamedes og et fragment af en gravtale. Dertil kommer i citat hos senantikke filosofihistorikere (Sextus Empiricus) hans skepticistiske aksiomer: "Der findes intet. Hvis der fandtes noget, kunne det ikke erkendes. Hvis det kunne erkendes, lod det sig ikke formidle."

Jacqueline de Romilly har i sin bog *Les grands sophistes dans l'Athènes de Périclès* fra 1988 (engelsk 1992) insisteret på at sofisterne var skelsættende og gav anledning til en intellektuel revolution. Den giver rungende genlyd hos Platon og Aristoteles, hos Sofokles, Euripides og Aristofanes, i de overleverede retstaler og hos en historiker som Thukydid, og vi kan ikke forstå "det græske mirakel" uden sofisterne.

Sofisterne var intellektuelle der satte spørgsmålstegn ved alt og havde viden som deres professionelle område. Ordet sofist betegner en professionel intelligent person. Sofisterne var mestre i at tænke og tale, men de var ikke vise i arkaisk forstand som profeter eller præster. De begrænsede sig ikke til at tænke på sandheden som filosofierne, der ligesom sofisterne brød med traditionelle mytologiske tanke-mønstre. Sofist var først en bred betegnelse, men den blev hurtigt indsnævret til at betegne en bestemt slags underviser. Mange af deres skrifter har været lærebøger og manualer i fx matematik, astronomi og retorik, kunsten at

argumentere for et hvilket som helst synspunkt. Formodentlig er disse praktiske tekster ikke overleveret fordi de blev afløst af nyere og mere tidssvarende. Af de bevarede fragmenter har vi en del i citat hos senantikke forfattere, hvilket yderligere begrænser kildeværdien.

Den bedste kilde er Platon, der er særdeles partisk og ubarmhjertig i sit opgør med den relativisme og skepticisme, som sofisterne i hans øjne repræsenterede. Vi ser Sokrates sammen med og i konstant diskussion med sofisterne. Ifølge Platons *Menon* var han elev af Prodikos, hvilket ironisk præciseres i *Kratylos* 284b: han fik kun en éndrakmes lektion! Platon opkalder to af sine dialoger efter de to første sofister: *Gorgias* og *Protagoras*. Platon anklagede sofisterne for skepticisme og moralsk fordærv. De var så sikre på deres metodes effekt at de tog sig en skyhøj betaling, hvilket var en skandale i sig selv. Dette i modsætning til Sokrates der også vandrede om i Athen og stillede spørgsmål til alt, men med et idealistisk sigte. Aristofanes' *Skyerne*, for slet ikke at tale om Sokrates skæbne, viser med al tydelighed at mange ikke kunne se forskel på Sokrates og sofisterne.

Platon var den værste anklager, men ikke den eneste; også Aristoteles og Isokrates tog afstand. De Romilly ønsker at rehabilitere dem ved at betragte dem i deres forskellige roller som lærere, dristige tænkere, lysende moralister og politiske teoretikere. Hun hævder at de betrådte en række nye veje som vi stadig følger 25 århundreder senere. De bragte noget helt nyt: uddannelse ikke kun for aristokrater, men for alle frie. De viste at viden kan videregives på en professionel måde og blev forbillede for Isokrates, der i begyndelsen af fjerde århundrede

grundlagde sin skole i erklæret opposition mod dem. De lærte at man kan stille spørgsmålsteget ved alle overleverede sandheder, og at der i enhver sag gives to modsatrettede argumenter.

De viste at sproget er en kilde til indflydelse for den der behersker det. Gorgias viser i sin lovtale at overtalelsen ligesom tryllesange og poesi rummer en mægtig kraft, og at den der udsættes for den, ikke kan modstå. Når talen har denne kraft, skyldes det folks uvidenhed (11). Talen er tvingende og står ikke i nogen nødvendig forbindelse med sandheden, selvom Gorgias i indledningen anser sandhed for en pryd for talen (*kosmos*, 1). Overtalelsens magt er en af de fire årsager til at Helena må frikendes for sin forbrydelse der var den værst tænkelige: Hun forrådte sit land ved at følge sin egen kærlighed og blev dermed årsagen til den verdenskrig som alle grækere kendte indgående fra episke digte som *Iliaden* og *Odysseen*. Gorgias provokerer ved at forsvare den kvinde, der er entydig skyldig, og udfordrer derved også den græske misogyni. Han provokerer ved at udnytte sprogets, *logos*, muligheder for at opstille argumenter og ved at udciselere en egen prosastil med et væld af ordspil og figurer. De mange etymologiserende ordspil synes at antyde at Gorgias kan trække et hvilket som helst argument op af den sproglige guldmine. Den antitetiske stil indikerer at der i enhver sag gives to argumenter, og at disse kan stå stejlt overfor hinanden. Tilsammen skaber det en energisk og elegant prosastil der blev forbillede for blandt andre Thukydid. Gorgias kalder slutteligt det hele for en spøg, som for endnu engang at understrege retorikkens æstetiske og motive-rende kraft.

Om forfatteren:

Hanne Roer er lektor ved Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, Københavns Universitet
E-post: roer@hum.ku.dk

Gorgias

Helenas pris

(1) En by klæder gode mænd, et legeme skønhed, en sjæl visdom, en handling dygtighed og en tale sandhed. Det modsatte heraf er uklædeligt. En mand og en kvinde, en tale og en gerning, en by og en ting bør man, fortjener de ære, ære og prise, men fortjener de det ikke, da udsætte for hån. Det er jo lige forfejlet og forkert at kritisere det rosværdige og at rose det kritisable. (2) Den mand der siger det han skal, sådan som han skal, må også gendrive dem der kritiserer Helena, en kvinde om hvem der hersker samstemmende og samtænkende tiltro hos dem der har lyttet til digterne, såvel som omdømme i det navn der står som et mindesmærke over ulykkerne. Jeg vil derimod tilføje min tale en vis fornuft og gøre en ende på beskyldningerne mod hende man taler ondt om, påvise at de der kritiserer hende, lyver, og vise hvad der er sandt, og gøre en ende på uvindigheden.

(3) At denne tale således omhandler en kvinde der af kvinder og mænd var fremmest af de fremmeste i vækst og slægt, skulle ikke være uklart og ikke for nogen. For det er klart at hendes mor var Leda og hendes far i virkeligheden en gud, men angiveligt en dødelig, Tyndareos

og Zeus. Den ene af dem blev troet fordi han var det, mens den anden blev betvivlet fordi han påstod det, og den ene var mægtigst af mænd, den anden hersker af alt.

(4) Eftersom det var sådanne forældre hun kom af, besad hun en guddommelig skønhed som hun heller ikke skjulte at hun besad. Hun vakte i mange meget begær efter kærlighed og førte med sit ene legeme mange legemer sammen af mænd der havde stort selvværd og lagde store planer, og hvoraf nogle besad mængder af rigdom, andre et godt navn på grund af deres slægts alder, andre styrke som en følge af egne kræfter og andre indflydelse i kraft af den visdom de havde tilegnet sig. Alle var de kommet på grund af en kærlighed der var gerrig efter at vinde, og en ærgerrighed der ikke kunne overvindes. (5) Hvem der fik indfriet sin kærlighed og tog Helena, hvordan og hvornår, skal jeg ikke fortælle. At fortælle dem der ved, hvad de ved, vækker jo nok tiltro, men ikke tilfredsstillelse. Fortiden vil jeg for nærværende gå hen over og gå frem til begyndelsen af den forestående tale, og jeg vil fremlægge grundene til hvorfor Helenas færd til Troja sandsynligvis fandt sted.

Oversættelsen følger i det meste den græske som den er udgivet i H. Diels / W. Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Berlin 1906-10, s. 288-294. Der er dog et par tekstkritisk vanskelige passager, særlig afsnit 12 og 16 (foruden en række mindre ting), hvor jeg har valgt at lægge mig op ad enten D. M. MacDowell, *Gorgias. Encomium of Helen*, Bristol 1982, eller T. Buchheim, *Gorgias von Leontinoi. Reden, Fragmente und Testimonien*, Hamburg 1989. O.a.

Gorgias' græsk er alt andet end regelret, og jeg har selvfølgelig forsøgt at overføre denne særegenhed til dansk så vidt det har kunnet lade sig gøre. Ligeledes har jeg i videst muligt omfang bevaret anafører, antiteser, kiasmer og etymologiske figurer. Jeg har endelig bestræbt mig på at oversætte vigtige nøglebegreber ens de fleste gange de optræder (*anankê* = "tvang", *bia* = "vold", *doxa* = "opfattelse", *logos* = "tale", *peithein* = "overtale", *pistis* = "tiltro", *psychê* = "jeg").

(6) Det var nemlig enten ved tilfældets vilje, gudernes plan og nødvendighedens dekret at hun gjorde hvad hun gjorde, eller fordi hun blev røvet med vold, eller fordi hun blev overbevist af tale, <eller fordi hun blev fanget af kærlighed>. Hvis det da er af den første grund, er det den der anklager, der fortjener at blive anklaget. For en guds forsætlighed kan menneskelig forsigtighed umuligt hindre. Det er jo naturligt at den stærke ikke bliver hindret af den svage, men at den svage blive styret og ledt af den stærke, og at den stærke fører og den svage følger. En gud er stærkere end et menneske i kraft, visdom og så videre. Så vil man skyde skylden på Tilfældet og guden, må man også befri Helena for vanryet.

(7) Hvis hun blev røvet med vold, voldført imod loven og krænkede med urette, er det klart at det er ham der røvede, der begik uret fordi han krænkede, hvorimod hun der blev røvet, led skade fordi hun blev krænkede. Den barbar der har foretaget et barbarisk foretagende med både ord, lov og gerning, skal underkastes anklagens ord, vanærens lov og straffens gerning. Og skulle den der er blevet voldført, berøvet sit fædreland og fjernet fra sine kære, logisk set ikke snarere ynkes end forbandes? For han har gjort skrækkeligt, mens hun har lidt det. Det er med andre ord retfærdigt at man har medlidenhed med hende og foragt for ham.

(8) Hvis det er tale der har overtalt og bedraget hendes jeg, er det heller ikke vanskeligt at forsvare sig imod dét og befri hende for skyld: Tale er en magtfuld hersker der med det mindste og mest usynlige legeme udretter de mest guddommelige gerninger. Den kan nemlig både standse frygt, fjerne sorg, udvirke glæde og forstørre medfølelse. Hvordan det forholder sig, skal jeg vise. (9) Det skal der imidlertid en betragtning til at vise tilhørerne: Digtningen som sådan anser og kalder jeg for "en tale med metrum". I dem der hører den, indtræder der frygtsom gysen, tårefuld medlidenhed og vemodig længsel, og taler får jeget til at føle en egen lidelse over fremmede tings og kroppes

lykke og ulykke. Men lad mig gå fra den ene til den anden slags tale. (10) De inspirerede tryllesange der virker igennem tale, er tilførelse af nydelse og bortførelse af sorg: Når de kommer i kontakt med hinanden, mildner, overtaler og forandrer tryllesangens kraft jegets opfattelse med sin trolddom. Trolddom og magi kan udarte sig på to forskellige måder, nemlig som fejl i jeget og som bedrag af opfattelsen. (11) Hvor mange har ikke overtalt og stadig overtaler hvor mange om hvor meget ved at finde på falsk tale! Havde alle haft en erindring om alt fortidigt, en <viden> om alt nutidigt og en forudviden om alt fremtidigt, ville talen, alt andet lige, ikke være ligedan. Men som det er, er det ikke let at erindre fortiden, at skue nutiden og at forudsige fremtiden. Så derfor bruger de fleste i de fleste sager opfattelsen som rådgiver for deres jeg. Men opfattelsen bringer, usikker og upålidelig som den er, usikkert og upålideligt held for dem der benytter sig af den. (12) Hvad er der så til hinder for at også Helena uafvidende skulle være blevet forført af sange, præcis som hvis hun var blevet røvet ved voldsmands vold? Det er hvad overtalelsen kan udrette: Selv når forstanden erkender tvangen, er virkningen den samme. For den tale der overtaler et jeg, har tvunget den den har overtalt, til både at tro det talte og bifalde det gjorte. Den der har gjort uret, er med andre ord ham der har overtalt, eftersom han har tvunget, hvorimod det er uden grund man taler ondt om hende der blev overtalt, eftersom hun blev tvunget. (13) Når overtalelsen slutter sig til talen, præger den jeget som den vil. Det kan man erfare ved, som ét eksempel, at se på himmelforskerens taler, der har sat opfattelse i stedet for opfattelse, fjernet den ene og fremkaldt den anden og fået det utrolige og uklare til at fremstå for opfattelsens øjne. Et andet eksempel er de ufravigelige rets-taler, hvor en enkelt tale har glædet og overtalt en stor forsamling fordi den var skrevet med kyndighed, men ikke sagt med sandhed. Et tredje eksempel er filosofers taledisputter, hvor man kan se hvor foranderlig tiltroen til opfat-

telsen bliver som en følge af tankens hurtighed. (14) Forholdet er det samme mellem talens påvirkning og jegets orden som mellem lægemidlernes orden og kroppenes natur. Ligesom forskellige lægemidler uddriver forskellige væsker fra kroppen, og nogle standser sygdommen og andre livet, således er der nogle taler der bedrøver, andre der glæder, andre der skræmmer, andre der hensætter tilhørerne i vovemod, og andre der forgifter og fortryller jeget med en ond overtalelse. (15) At hun ikke har forbrudt sig, men forulykket sig hvis det er en tale hun er blevet overtalt af, skulle fremgå.

Jeg skal nu behandle den fjerde grund med en fjerde tale: Hvis det er kærlighed der har gjort alt dette, vil hun uden besvær undslippe skylden for den fejl hun angiveligt har begået. Hvad vi ser, har nemlig ikke den natur vi ønsker, men den hver ting nu engang har. Men ved synet præges jeget helt ind i sit væsen. (16) Når synet for eksempel skuer krigeriske kroppe og en krigerisk slagorden af bronze og jern til krigerisk udrustning, af det ene våben og af det andet skjolde, så forvirrer og oprører det jeget, og folk jages i reglen på flugt som om den fremtidige fare var nutidig. Lovens sandhed er nemlig stærk når det er på grund af skræk den har bundfældet sig: den skræk der opstår ved det syn der kommer og stiller én tilfreds ved det smukke der gælder i kraft af loven, og det gode der sker i kraft af retten. (17) Det er sket at folk har set skrækkelige ting og mistet deres øjeblikkelige tanke for den øjeblikkelige situation. Skrækken har på den måde slukket deres fornuft og uddrevet den. Mange er de der er blevet ofre for ørkesløse anstrengelser, rædsomme sygdomme og uheldbredelig sindssyge. Synet har på

den måde tegnet billeder af de sete ting i bevidstheden. Meget af det der ellers vækker frygt, skal jeg udelade, men det udeladte ligner det omtalte. (18) Når nu malerne til fuldkommenhed frembringer ét legeme og én figur af mange farver og legemer, er det en fornøjelse for synet. Frembringelsen af statuer og udarbejdelsen af skulpturer hensætter øjnene i en behagelig lidelse. Mange bevirker i mange kærlighed og længsel efter mange ting og kroppe. (19) Så hvis Helenas øjne fandt behag ved Alexandros' krop, og det beredte hendes jeg begær og kærlighedskvaler, ville det så undre? Hvis kærligheden er en gud med gudernes guddommelige magt, hvordan skulle den der er svagere, så kunne holde den fra livet og værgе sig? Hvis kærligheden derimod er en menneskelig lidelse og et udslag af uvidenhed, skal den ikke kritiseres som en fejl, men regnes for et uheld. For det er gået som det er gået: det er en fælde der lægges for jeget, og ikke bevidstheden der handler med forsæt, det er kærlighed der øver tvang, og ikke listighed der laver numre.

(20) Hvordan skal man med andre ord kunne retfærdiggøre kritikken af Helena? Hvad enten hun gjorde hvad hun gjorde fordi hun var blevet forelsket, fordi hun var blevet overtalt af en tale, fordi hun var blevet røvet med vold, eller fordi hun blev tvunget af guddommelig tvang, så unddrager hun sig enhver skyld.

(21) Jeg har med min tale befriet en kvinde for vanry, og jeg har holdt mig inden for den regel som jeg fastsatte i begyndelsen af min tale. Jeg har forsøgt at imødegå uretfærdig kritik og uvidende opfattelse, og jeg har ønsket at skrive min tale Helena til pris og til leg for mig selv.

Om oversætteren:

George Hinge, ph.d., er lektorvikar ved Institut for Sprog, Litteratur og Kultur, Aarhus Universitet.

E-post: george.hinge@hum.au.dk

Annon

Från 30 000 år gamla målningar i Grotte Chauvet över Shakespeares tragedi *Macbeth* till upproren i Paris förorter, november 2005.

Mats Rosengren undersöker spänningarna mellan det givna och det obestämbara, villkoren för den visshet och säkerhet som vi alla tror oss vilja ha - i vetenskapen, i det dagliga livet, i politiken. Men vill vi verkligen ha det vi får, när vi väl fått det? Och vad är det egentligen vi ropar efter?

För en dödlig, som ni vet, är största faran säkerhet är nio essäer kring temat doxologi, den evigt föränderliga och formbara kunskapen.

Mats Rosengren

**För en dödlig
som ni vet
är största faran säkerhet**

Doxologiska essäer

192 sidor. 169 kr.
Retorikforlaget 2006
(prenumeranter på *Rhetorica Scandinavica* får 20% rabatt)

Retorikförlaget AB

Beställ på +46 42 679 59
eller forlag@retorikforlaget.se